

ПРОЈЕКАТ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ ТАШМАЈДАНА

Различити чиниоци утичу на стварање јединствене слике градских простора које представљају променљиву категорију у функцији времена. Морфогенетски процес је континуалан историјски процес у којем се разматрају развој и током развоја промене типоморфолошких елемената града као што су улице, урбани блокови, тргови, паркови, и то од тренутка њиховог настајања, па до данас. Иако је низ трансформација градских простора пре свега везан за форму, за проучавање морфогенезе елемената структуре града – као што су данашњи паркови – неопходно је посматрати трансформацију његових функција, или оног дела у којем се парк налази, али и урбани контекст. Фактори који у већој или мањој мери утичу на морфогенезу паркова јесу: природне силе и однос према локацији, развој урбане структуре и позиција парка у односу на градско ткиво промене функција и симболички аспект простора.

Током студија архитектуре студенти се веома ретко упознају с парковима као елементима градске структуре и готово ништа не сазнају о веома значајном односу природне и грађене средине. Током развоја града, у његовом ткиву обликују се паркови на различите начине, плански и неплански. Планирање паркова је саставни део планирања града у многим земљама и то се може документовати још у историји древних цивилизација. Стихијски, непланирано настајање паркова може имати веома чудне предуслове. У многим градовима, изграђени делови разорени у рату, земљотресу или другим непогодама остају запуштени и с временом озелене, становници их прихвате као неопходан освежавајући простор и чак протестују када ти *паркови* постану предмет урбанистичког планирања или пројектовања, заправо када дође време да им се врати њихова првобитна функција.

Данашњи Ташмајдан у Београду специфичан је пример простора који је још пре Другог светског рата био плански намењен за парк, али који до сада није у

Сл. 1. Урбанистичко решење парка Ташмајдан, предлог другог тима студената

целости обликовно дефинисан и зато је изабран као веома погодан за вежбу студената Архитектонског факултета.

У оквиру Посебног програма 2 – Развој и теорија архитектуре и уметности на Архитектонском факултету у Београду, током зимског семестра школске 2006/2007. године, са студентима пете године студија архитектуре реализован је још један пројекат ревитализације и уређења значајних историјских простора.¹ За подручје деловања студената изабран је Ташмајдан, парк у најужем градском центру, чије је неадекватно стање представљало велики изазов за студенте да покажу своју имагинацију и способност да га, поштујући историјско значење места и његове природне вредности, унапреде кроз нове садржаје и грађене облике. Визије о уређењу парка које су студенти понудили посебно су значајне за будуће планове ревитализације овог простора, јер студенти уједно свакодневно бораве у њему и активно га користе, с обзиром на то да се налази у непосредној близини више факултета.

Сл. 2. Повезивање са црквом Св.Марка и стадионом, предлог М.Радосављевић

Методологија рада на пројекту

Као и код осталих до сада реализованих пројеката² на предмету *Стилови и форме у архитектури*, рад је започео са детаљним историјским, урбанистичким и архитектонским анализама, које су као резултат имале валоризацију слободног и грађеног простора, на основу које су осмишљаване интервенције.

Кроз историјску анализу, група студената³ је истражила развој простора Ташмајданског парка и његове околине. Студенти су прикупили податке упознавањем с релевантном литературом,⁴ истраживањем и анализом старих планова, фотографија и докумената, радом у Заводу за заштиту споменика културе града Београда, Архиву града Београда, Историјском архиву Србије и у Архиву Србије и Црне Горе. Историјском анализом локације, студенти су дошли до следећих података:

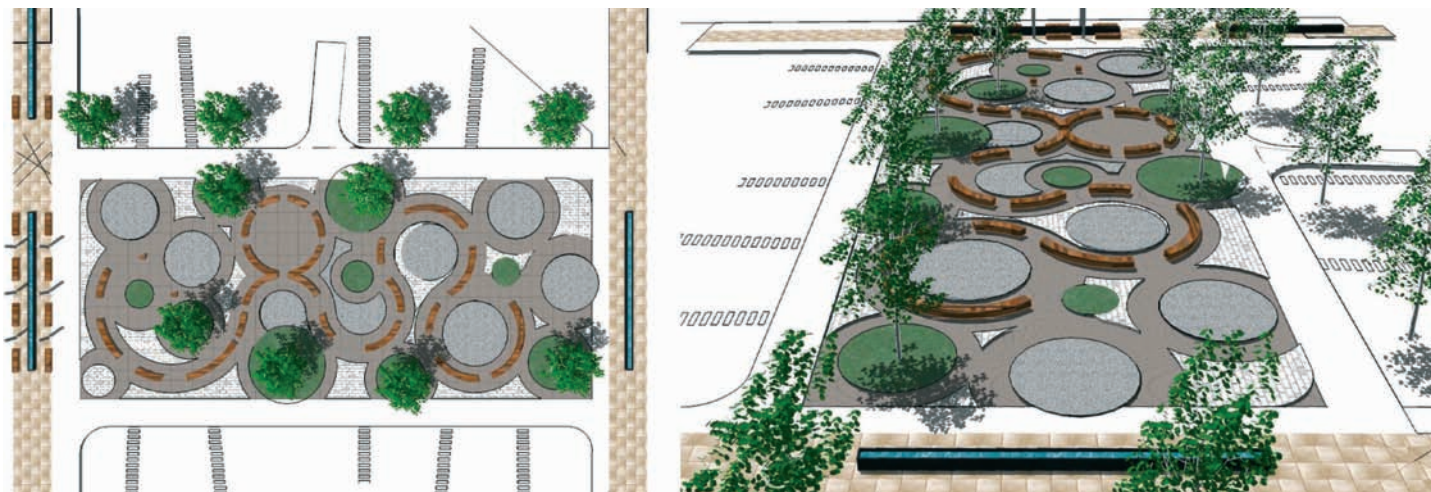
Ташмајдан је локација поред које још од 3. века нове ере пролазе важни путеви, најпре је то био пут од Сингидунума до Виминацијума који је изградила Флавијева легија, а од 17. века то постаје Цариградски друм, који преко Смедерева, Костолца и Моравске долине повезује Београд са Цариградом. Током 19. века, Ташмајдан је мајдан одакле се вадио камен за прве камене грађевине на територији града. Овај део града је по много чему ушао у историју. Две године након избијања Првог српског устанка, ту се улогорио Карађорђе и руководио опсадом Београда. Са тог места, артиљеријске трупе војводе Васе Чарапића браниле су Београдску тврђаву. На ташмајданском узвишењу 1830. године султанов изасланик објавио је хатишериф – одлуку којом султан Србији даје независност, а по неким изворима сматра се да су баш на том месту спаљене мошти светог Саве.

Подаци сведоче да је немачки војсковођа Лаудан населио Немце на Видинском путу према Видин капији (данашњој Палилули), да би их касније кнез Милош раселио и ту довео Србе из Савамале.

Планом кнеза Милоша да направи српски Београд изван Шанца, 1826. године исељава се гробље код Варош капије на Ташмајдан, а уз гробље се подиже црква Св. јевангелисте Марка, тридесетих година 19. века. На гробљу су сахрањивани најпознатији људи тога времена: Тома Вучић Перишић, Илија Милосављевић Коларац, Ђура Даничић, Јосиф Панчић. Гробље се ту налазило до 1886. године, када је премештено на локацију данашњег Новог гробља.

Данашња црква Светог Марка подигнута је између два светска рата и дело је архитеката Петра и Бранка Крстића, док је Стара палилуска црква срушена у бомбардовању Београда 1941. године. Идеја о Грачаници као узору представља линију континуитета која овај објекат прати од најранијих помена храма до његовог завршетка. Црква је замишљена као престоно црква у којој би се приређивале свечаности поводом државних празника и других прослава. Основа јасно израженог уписаног крста у потпуности је остварила захтев за прегледним и монументалним унутрашњим простором. Томе су свакако допринела мања кубета, постављена ван централног простора храма, којима се јасно постиже тражени изглед Грачанице. Да би постигли јединство спољних маса, пројектанти су четири призидане куле које носе мала кубета међусобно повезали аркадним тремом, што је допринело бољем повезивању храма. Звоник, иако нешто нижи од централне куполе, али и даље непропорционално висок, допринео је да се на западној фасади избегне монотонија симетрије.

Сл. 3. Ободна заштита од фреквентних саобраћајница, А. Мићовић

Сл. 4. Нови павиљони у ободном делу парка, предлог М.Роглић

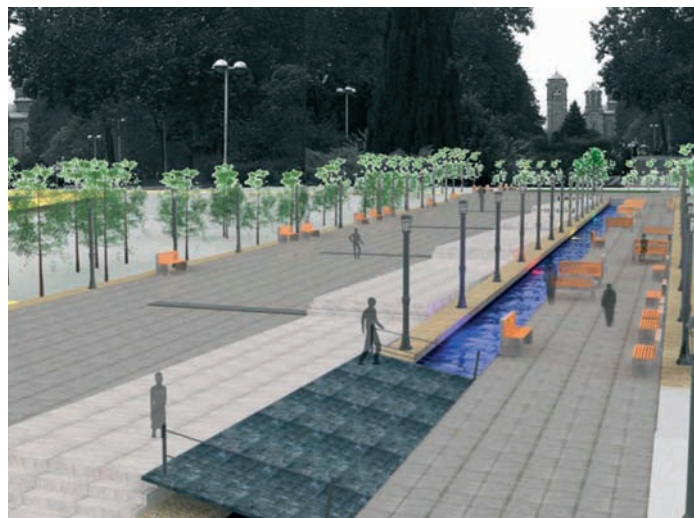
Почетком 20. века, јавља се први облик плана локације с парковским уређењем и јасно дефинисаним стазама за пешаке. На иницијативу Удружења српских инжењера и архитеката, 1921. године, расписан је међународни конкурс за урбанистичко решење локације Ташмајдан. Парковско уређење са Архивом, Библиотеком, Техничким факултетом, Народном банком и Главном поштом, како је конкурсом и предвиђено, Ташмајдан је задржао до данашњих дана.

Средином 20. века, јавила се идеја да се на некадашњим теренима Београдског тениског клуба, испод Ташмајданског гребена, изгради стадион са клизалиштем. Цео објекат почео је да се гради као

фабрика леда, који је Београд снабдевао ледом, да би се касније уградиле цеви кроз које је струјала слана вода, расхлађивана до минус 15 степени. Лети је терен покриван шљаком и служио је као игралиште за одбојку, кошарку и тенис. Прва макета будућег ташмајданског стадиона, са данашњим изгледом, који је пројектовао арх. Михаило Јанковић –објављена је 1953. године. Допринос арх. Угљеше Богуновића на овом објекту препознаје се по слободним формама уређења партера. Спортско-рекреативни центар „Ташмајдан“ ушао је у светску историју спорта као центар у којем је одржано низ светских и европских првенстава у спортовима на води.

Сл. 5. Нови павиљони у ободном делу парка, предлог М.Младеновић

Сл. 6. Главна променада са воденим током, предлог И. Микиша

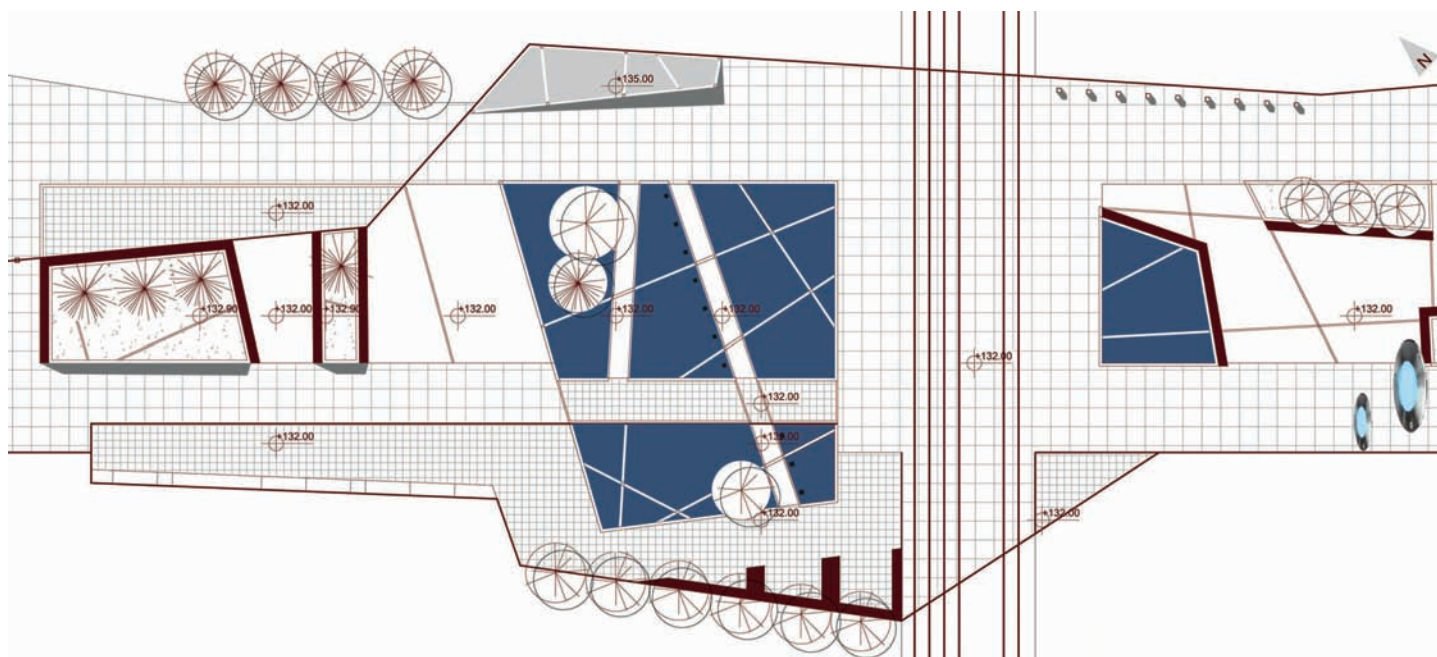
С обзиром на чињеницу да је Ташмајдан у својој историји био рудник камена, по чему су му Турци и дали име које и данас носи (*таш* – камен и *мајдан* – рудник), испод њега се налази неколико пећина. Прва пећина је простор правилне површине, као последица вађења каменних блокова, са бетонираним подом, на чијем се завршетку налазе метална врата која воде ка лавиринтима Ташмајдана. У њу се улази одмах након двоструких степеница. Друга пећина је луковима засвојен простор, који је такав изглед добио током Другог светског рата. Простор ове пећине служио је као склониште немачке Команде за југоисток на челу са генералом Фон Лером, по коме су врата и до данас задржала назив. Иза врата почиње сплет ходника и просторија у којима су донедавно били дрвени подови из тог времена. У трећој пећини, која се налази испод ресторана „Последња шанса“, свод је највиши и допире скоро до самог шеталишта. Ходници⁵ воде ка Главној пошти и ка цркви Св. Марка. Овај простор имао је још један посебан улаз у равни данашњег СРЦ, кроз који су могли да уђу камиони. Посебну пажњу овом простору у својим одбрамбеним пројектима посветила је Краљевина Југославија, а користили су га и Немци током рата. Четврта пећина налази се ближе базену и нешто дубље у односу на претходне. Један од коридора из централног простора ове пећине водио је ка Правном факултету, као и ка платоу између Савезне скупштине и Пионирског парка.

Претходне анализе директно су утицале на следеће фазе у раду студената, на пројекат урбанистичких и архитектонских решења ревитализације Ташмајданског парка.

Урбанистичком анализом бавила се група студената⁶ која је, методом посматрања и коришћењем литературе⁷ истраживала, најпре, постојеће стање, а на основу добијених података и потенцијал локације – могућности, али и ограничења, о којима треба водити рачуна у изради пројекта ревитализације Ташмајданског парка. Студенти су анализирали постојеће стање подручја кроз положај локације у односу на шири и ужи физички и друштвени оквир, затим, намену површина и објеката у оквиру и у непосредној близини парка, као и климатске и еколошке услове на овом простору. Исто тако, значајну пажњу посветили су анализи пешачких комуникација и паркинг простора⁸, као и зонама контакта парковског простора са саобраћајним токовима централног градског подручја у коме се Ташмајдан налази и које на њега, неминовно, има велики утицај.

Предмет интересовања студената,⁹ била је и социолошка анализа која је дала одговоре на питања о активностима које се одвијају у парку, као и о њиховим актерима,¹⁰ а спроведена је и мини-анкета међу пролазницима са само једним питањем – „Шта бисте променили у Ташмајданском парку“¹¹.

Након прикупљања и обраде свих релевантних података у оквиру урбанистичке анализе локације презентована је јасна слика постојеће структуре целине, функционалних зона карактеристичних за овај простор и њихових међусобних релација и утицаја. Поред тога, резултат ове фазе рада на пројекту били су закључци који су се односили на потенцијал ревитализације локације, прецизније речено, на могућности и ограничења у односу на све испитане чиниоце. Тиме су се издвојила потенцијална места нових грађених форми

Сл. 7. Светиљке и клупе, предлог К. Прибаковић

и микроамбијената (простора за одмор, рекреацију, простора за културна дешавања и положаје пратећих објеката).

Студенти су уочили озбиљна ограничења у функционалним и комуникационим недостацима простора и јасно их изнели у својим радовима. Специфичан приступ урбанистичкој анализи имала је група студената¹² која је након издвајања потенцијала локације јасно поставила циљеве на основу усвојених општих вредности: „1. доступности (људи, места, информација...) и 2. интегрисаности градских целина“, како су навели у својој анализи. Циљеви су разврстани у неколико категорија, које овде наводимо у поједностављеном облику, као саобраћајне, обликовне и функционалне или као „циљеве режима коришћења простора“. У даљем процесу циљеви су, уз помоћ дефинисаних индикатора, вредновани у односу на утицај који њихово испуњење има на простор, у смислу: ефикасности, изводљивости и оптимизације. На основу овог метода, евалуацијом наведених параметара, створене су чак четири моделске опције, од којих је једна усвојена као коначно решење.

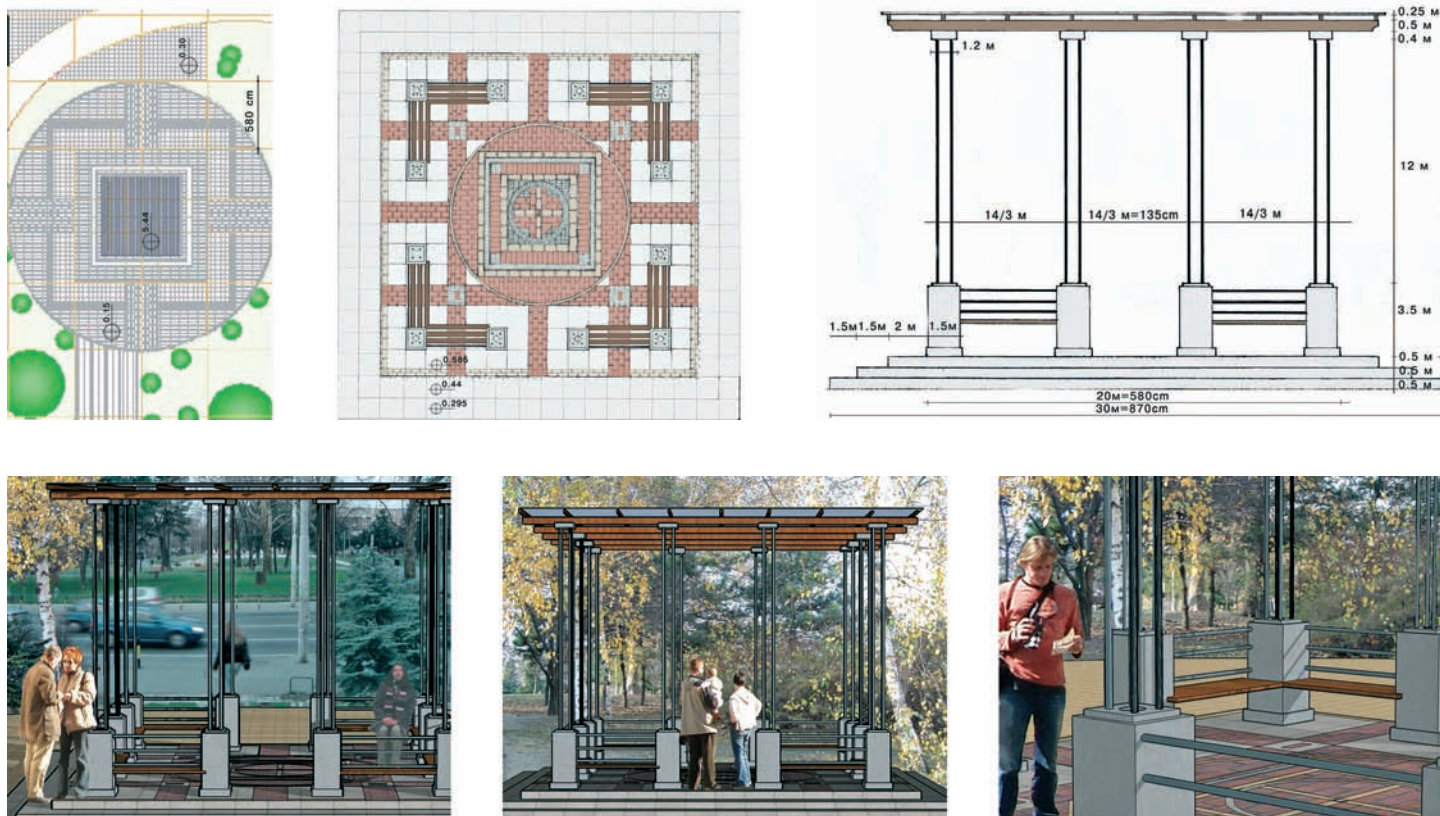
Најзад, али не и најмање важно када је реч о заштићеним природним и културним добрима, у својим анализама студенти су веома јасно уочили да ове посебности не представљају само ограничења о којима треба посебно водити рачуна у изради пројекта ревитализације Ташмајдана већ да су и својеврсни потенцијал локације, изузетно значајан за очување идентитета овог места.

Трећа група студената¹³ израђивала је архитектонску анализу, која је обухватала истраживање карактеристика и основних елемената архитектуре постојећих грађевина и њихове материјализације. Архитектонска анализа је подразумевала прикупљање података о постојећим грађевинама на локацији из релевантних установа; завода за заштиту споменика културе и архива.

Затим је уследило формирање базе података о функционалним, обликовним и стилским карактеристикама и декоративним елементима постојећих грађевина¹⁴, кроз анализе на терену – геометрију уличног фронта, односе волумена, односе зидова и кровова, анализе стилских елемената прозора, врата, венаца итд., и анализе примењених грађевинских материјала и боја на предметним зградама.¹⁵ Архитектонска анализа је обухватила и детаљно истраживање постојећег стања мобилијара коришћеног у парку Ташмајдан, што је подразумевало: осветљење (типове светиљки), типове клупа, објекте за одлагање смећа, ограде, скулптуре, обраду и поплочање стаза и површина за окупљање, полигоне за забаву, као и шахтове и сливнике.

Предмет истраживања ове групе студената било је и утврђивање историјског и архитектонског значаја постојећих грађевина – намена објеката, степен очуваности, валоризација објеката и слободних простора, као и предлог њиховог будућег третмана, који треба да омогући очување њихових вредности. Поред тога, студенти су дали примере других објеката из истог

ПРОЈЕКАТ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ ТАШМАЈДАНА

Сл. 8. Отворени музички павиљон, предлог М. Каљевић

периода, који су им били од користи за будуће упоредне анализе и утврђивање потенцијала реконструкције и ревитализације постојећих грађевина и амбијента.

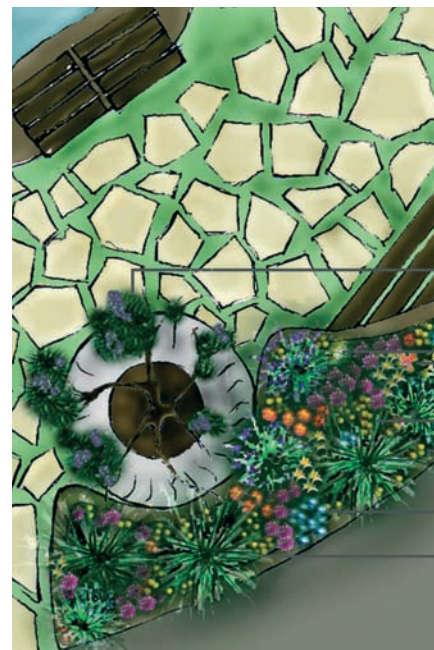
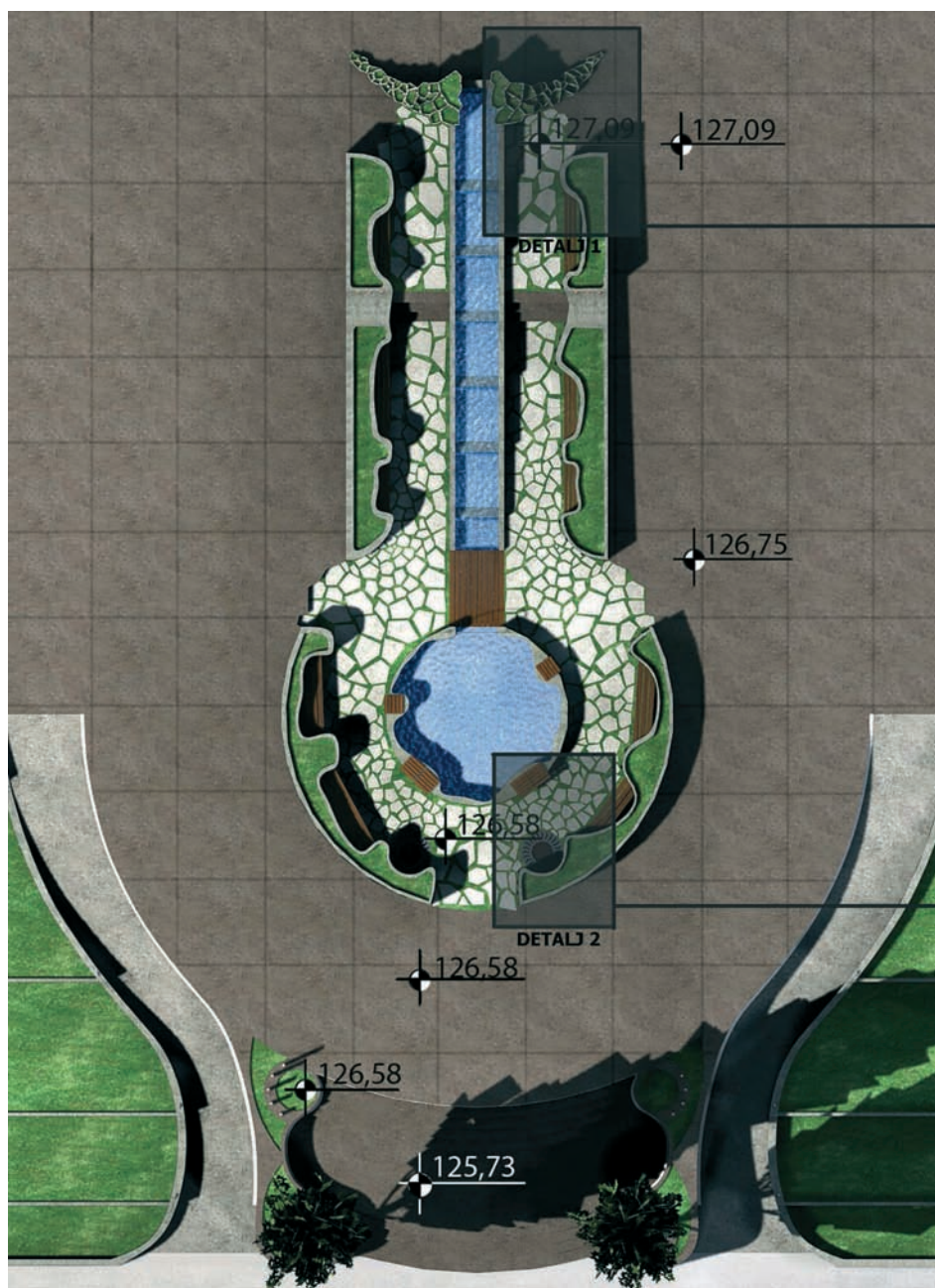
На основу свих претходних анализа, студенти су одредили потенцијале и ограничења за потребне нове садржаје на локацији, дефинисали просторне и функционалне везе између постојећих грађевина, карактер обликовања евентуалних нових објеката и могућности њиховог будућег архитектонског решења.

Као критеријуме за вредновање постојећих објеката, студенти су издвојили: степен очуваности објеката, архитектонску вредност објеката, могућност промене намене објеката и могућност интервенције на објектима. Из овога је група студената која се бавила архитектонском анализом уочила девет амбијенталних потцелина у оквиру парка Ташмајдан, сваку са својим потенцијалима и ограничењима. Као заједнички за целу локацију, издвојени су следећи потенцијали: могућа промена карактера парка, отварање нових визура, могућност дефинисања главног улаза у парк, формирање нових микроцелина, увођење нових садржаја, повећање атрактивности парка, увођење нових елемената мобилијара и осветљења, повећање квалитета и уређености зеленила. Студенти су као

највећа ограничења локације издвојили неопходност поштовања духовних вредности амбијента приликом било које интервенције и немогућност интервенције на заштићеним објектима.

У процесу истраживања велику помоћ студентима пружили су историчарка уметности Вера Павловић-Лончарски, стручњак Завода за заштиту споменика културе града Београда, која је расветлила веома значајна питања и проблеме везане за историјско значење и савремени третман овог простора, и мр Дејан Скочајић са Шумарског факултета, који је студенте упутио у историјске и савремене приступе уређењу паркова. Асистент Драгана Ћоровић својом презентацијом упознала је студенте са основним одликама развоја и најзначајнијим примерима вртне уметности кроз историју.

Наведене анализе и презентације помогле су студентима да што шире сагледају бројне постојеће проблеме коришћења простора Ташмајданског парка и његове потенцијале за будућност. На основу тога, они су могли да формирају своја полазишта за предлоге третмана укупног простора, у размери 1:1 000. Циљ је био да у овој другој фази рада студенти дају своје предлоге за активирање простора и осмишљавање

Сл. 9. Фонтана са клупама за одмор, предлог В. Јовановић

нових садржаја који ће се понудити пролазницима и посетиоцима (Сл. 1). Будући да се парк налази у најужој градској зони, окружен фреквентним саобраћајницама и веома значајним верским (црква Св. Марка и Руска црква), културним (Позориште „Душко Радовић“, Дечји културни центар), образовним (Пета београдска гимназија, Правни факултет) и рекреативним садржајима (стадион и базен), било је потребно да студенти кроз своја решења успоставе

равнотежу између природних вредности простора, везаних за зеленило и доминантну улогу парка као места за одмор и рекреацију становника околних стамбених блокова, и наведених јавних намена које подразумевају флукуацију великог броја људи. Требало је дефинисати одређене зоне у парку које ће добити јасно профилисане садржаје усмерене ка одређеним категоријама корисника (деца, студенти, пензионери, рекреативци, пролазници...) (Сл.2).

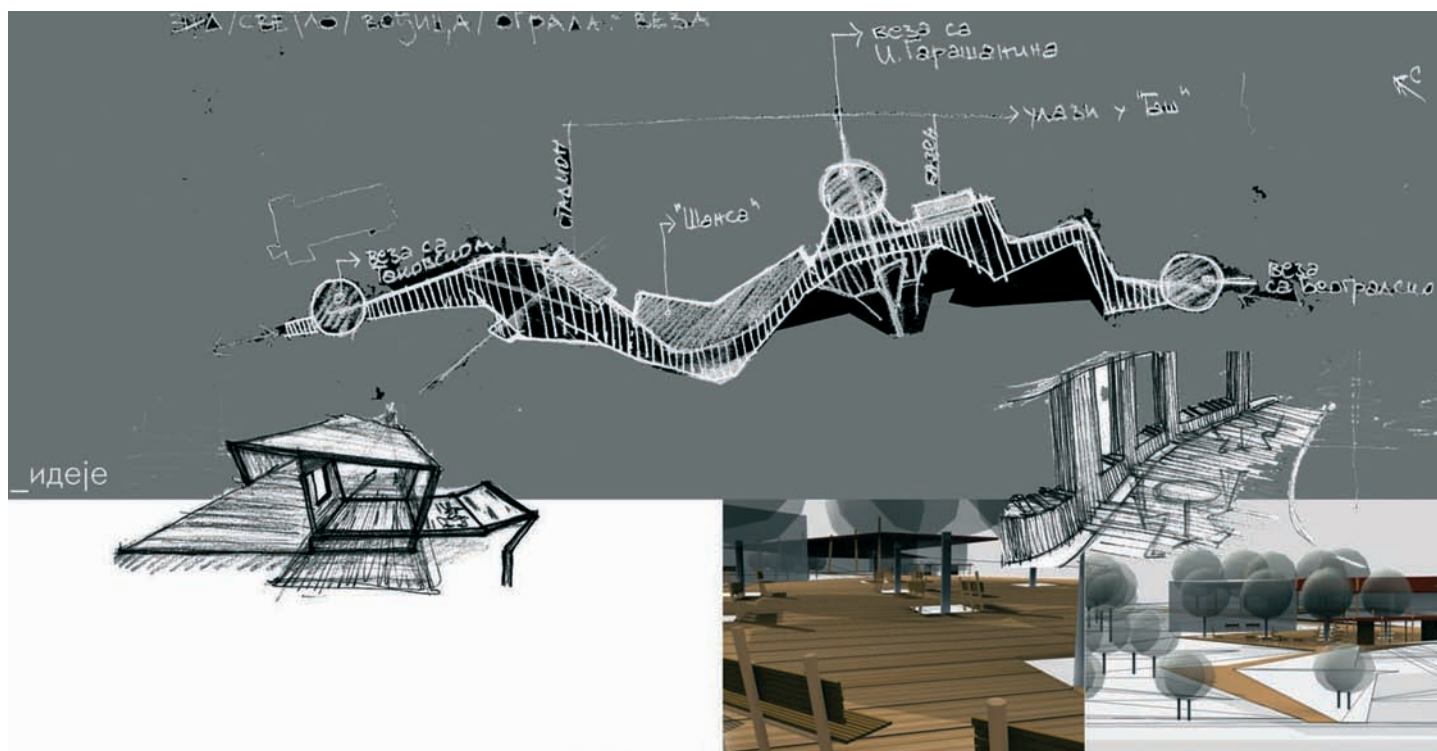
Сл.10. Кафе-посластичарница, предлог М. Живковић

У последњој фази рада студенти су детаљно разрађивали поједине сегменте простора – осмишљавајући поплочавање стаза, осветљење, клупе, изложбене павиљоне, трамвајску станицу, кафе, фонтане, зелене површине и сл. Тежило се уклапању нових елемената у природне и постојеће вредности простора парка да би се очувала његова историјска и културна аутентичност.

Остварени резултати

Решења која су понудили студенти за уређење целине парка показују да су се трудили да у највећој мери очувају природне вредности простора, везане за постојеће зелене површине, и његову амбијенталну и функционалну повезаност са црквом Св. Марка и стадионом „Ташмајдан“. Наглашавањем појединих праваца, уз очување централне осе, главног шеталишта, која подужно пресеца парк и повезује центар града с факултетским комплексом (Сл.3). На овом правцу, у већини радова, смештени су најфреквентнији садржаји који посетиоцима парка и пролазницима треба да омогуће нове активности и квалитетнији боравак у парку. Такође, јасно су издвојени простори за игру деце, који су логично функционално повезани са дечјим позориштем и културним центром, и заштићени од ободних фреквентних саобраћајница. Уз ове изузетно важне градске колске и пешачке правце иницирана је изградња нових павиљонских садржаја који би, у исто време, увукли разноврсне културне и угоститељске садржаје у простор парка и уоквирили и заштитили парк од агресивног дејства саобраћаја (Сл.4, Сл. 5).

Појединачни студентски радови нуде нам веома разноврсне и маштовите идеје за уређење и оживљавање простора Ташмајданског парка. Интервенције су веома умерене и усмерене ка прожимању природне и грађене средине. Маштовити простори за одмор и игру деце са клупама и зеленилом (А. Мићовић), амфитеатар на отвореном за позоришне представе за децу и одрасле у облику шкољке (А. Петровић), главна променада са воденим током (И. Микша) (Сл. 6), елегантне светилке и клупе (К. Прибаковић) (Сл. 7), транспарентни изложбени павиљон прожет зеленилом дуж Булевара краља Александра (М. Ђукић), отворени музички павиљон (М. Каљевић) (Сл. 8), степенаци у падину усечени амфитеатар (М. Радосављевић), кружна кафе-посластичарница (М. Живковић) (Сл 10), застакљени изложбени павиљон (Н. Павловић), вијугави зид за изложбе на отвореном (С. Старчевић), укупани амфитеатар с кафеом (В. Булатовић), фонтана са клупама за одмор (В. Јовановић) (Сл. 9), дрвена стаза са платоима за одмор (З. Ђорђевић) (Сл. 11), клупе за одмор и шах (З. Стајевић) – говоре нам да су студенти кроз своја решења поштовали постојеће вредности простора, осмишљавајући и материјализујући форме које ће бити у садејству са природним окружењем и потребом људи да се у парку опусте, релаксирају и забаве ненаметљивим садржајима. Они су у великој мери активирали простор, уводећи бројне садржаје који данас не постоје у простору парка намењене младима, превасходно ђацима околних школа и студентима. Поред тога, ови садржаји омогућавају да парк живи

Сл.11. Дрвена стаза са платоима за одмор, предлог З. Ћорђевић

и ноћу, што данас није случај. Очигледно је да су се, пројектујући своја решења, студенти истовремено поистоветили и са улогом будућих корисника овог простора, тако да су се трудили да нови садржаји унесу целодневну живост у простор парка, а да у исто време не наруше његову примарну улогу – да буде оаза мира у оквиру градске вреве.

НАПОМЕНЕ:

1] На пројекту су радили студенти: Булатовић Весна, Ђукић Маја, Милићевић Мирјана, Младеновић Јелена, Мрљеш Раде, Радовић Марија, Радовић Мирта, Стајевић Зорана, Симић Маја, Старчевић Селена, Ћирић Наташа, Шулеић Марија, Вемић Јелена, Ћорђевић Зорана, Јанковић Михајло, Јовановић Весна, Јовановић Јелица, Мартиновић Марија, Микша Ивана, Михајловић Јелена, Мићовић Ана, Нинић Миодраг, Нинковић Гордана, Павловић Никола, Радосављевић Марко, Роглић Милена, Тодоровић Ивана, Живковић Марина, Каљевић Марина, Коша Страхиња, Јовановић Јасмина, Мандрапа Бојан, Марковић Вељко, Митровић Јелена, Нововић Александар, Петровић Александра, Тодоровић Ивана, Штуловић Љубомир, Шуштершић Александра.

2] Први рад – *Пројекат ревитализације просторне културно-историјске целине Топчидер* (реализован у сарадњи са стручњацима Завода за заштиту споменика културе града Београда, студентима

Филозофског и Шумарског факултета), 2003/2004. године. Други рад – *Пројекат уређења археолошког парка Медијана*, могућности обнове и презентације, школске 2004/2005. године. Трећи рад – *Мартиријум и базилика у Јагодин-мали у Нишу – могућности обнове и презентације*, школске 2005/2006. године. Видети: Куртовић-Фолић, Н. *et al.*, *Пројекат ревитализације просторне културно-историјске целине Топчидер*, Наслеђе, VI, ЗЗСКГБ, 2005, 251–260; Куртовић-Фолић, Н., *et al.*, *Археолошки парк Медијана – могућности обнове и презентације*, Гласник ДКС, бр. 30, 2006, 54–59; Куртовић-Фолић, Н., *et al.*, *Мартиријум и базилика у Јагодин-мали у Нишу – могућности обнове и презентације*, Гласник ДКС, бр. 31, 2007, 71–78.

3] Булатовић Весна, Ђукић Маја, Милићевић Мирјана, Младеновић Јелена, Мрљеш Раде, Радовић Марија, Радовић Мирта, Стајевић Зорана, Симић Маја, Старчевић Селена, Ћирић Наташа и Шулеић Марија.

4] *Београд у деветнаестом веку*, из дела страних писаца, МГБ, Београд, 1967; *Београд са старих фотографија*, Туристичка штампа, Београд, 1968; Вујовић, Б., *Београд у прошлости и садашњости*, Просвета – Дечје новине, Београд – Горњи Милановац, 1991; Димитријевић, С., Гордић, Г., *Поздрав из Београда*, Београд на старим разгледницама, из збирке др Сергија Димитријевића, Југословенска ревија – ЗЗСКГБ, Београд, 1986; Ђурић-Замоло, Д. и Богуновић, Н., *Београд са старих фотографија*, Туристичка штампа, Београд, 1984; Ђурић-Замоло, Д., *Београд као оријентална варош под Турцима 1521–1867*, МГБ, Београд, 1977; *Историја Београда*, књ. 2 (уредник В. Чубриловић), САНУ – Просвета, Београд, 1974; Којић, Б., *Архитектура Београда, Историја Београда*, књ. 2, САНУ – Просвета, Београд, 1974, 326–334; Максимовић, Б., *Идеје и стварност урбанизма Београда 1830–1941*, ЗЗСКБ, Београд, 1983; Максимовић, Б., *Урбанистички развој Београда 1830–1941*, САНУ, Београд, 1970; Максимовић, Б., *Урбанизам у Србији*, Београд, 1938; Максимовић, Б., *Прилози за проучавање архитектуре старог Београда*, ГМГБ, II, Београд, 1955, 231–236; Максимовић, Б., *Урбанистички развој Београда 1830–1914, Историја Београда*, књ. 2, САНУ – Просвета, Београд, 1974, 299–325; Максимовић, Б., *Идејни развој српског урбанизма – период реконструкције градова до 1914*, ИЦС, Београд, 1978; Максимовић, Б.: *Идеје и стварност урбанизма Београда 1830–1941*, ЗЗСКГБ, Београд, 1983; Максимовић, Б., *О зеленилу Београда*, ГМГБ, III, 1956, 325–366; Максимовић, Б., *Урбанистички развој Београда између два рата, Историја Београда*, књ. 3, САНУ – Просвета, Београд, 1974, 163–167; Недић, С., *Урбанистичко уређење, Београд од 1886. до 1914*, ГГБ, XXIII, 1976, 175–217; Несторовић, Б., *Развој архитектуре Београда од кнеза Милоша до Првог светског рата (1815 – 1914)*, ГМГБ, I, Београд, 1954, 159–174; Несторовић, Б., *Градитељи Београда 1815–1915, Историја Београда*, књ. 2, САНУ – Просвета, Београд, 1974, 335–339; Несторовић, Б., *Изградња Београда у првим деценијама XIX века*, УБ, VII, Београд, 1975, 22–29.

5] Стари Београђани говорили су да из ове пећине воде ходници који су били повезани са седиштем Гестапоа на Тргу Николе Пашића.

6] Укупно петнаест студената бавило се овом врстом анализе: Вемић Јелена, Ђорђевић Зорана, Јанковић Михајло, Јовановић Весна, Јовановић Јелица, Мартиновић Марија, Микша Ивана, Михајловић Јелена, Мићовић Ана, Нинић Миодраг, Нинковић Гордана, Павловић Никола, Радосављевић Марко, Роглић Милена, Тодоровић Ивана.

7] Студенти су, између осталог, користили Генерални план Београда 2021, Регионални просторни план Београда, као и податке релевантних градских комуналних установа.

8] Реч је о такозваним паркинг-цеповима, од којих су неки настали спонтано, неплански, а који, без разлике, задиру у простор парка, нарушавајући његово функционисање.

9] Социолошком анализом бавиле су се студенткиње Вемић Јелена и Нинковић Гордана.

10] Било је потребно сазнати структуру (полну, старосну, социјалну) повремених и сталних корисника парка, затим места њиховог окупљања, време коришћења парка, врсту активности која се одвија у овом простору, као и конфликте који могу да настану ако простор у исто време користе, условно речено, супротстављене социјалне групе.

11] Многи од одговора које су дали анкетирани грађани, како се наводи у овој студентској анализи, изражавали су њихово задовољство тренутним стањем Ташмајданског парка, што указује на то да су Београђани навикли на овај простор, да га воле и прихватају у његовом садашњем облику. Ова чињеница је изискивала од студената нарочиту пажњу у изради пројекта ревитализације простора. У оквиру групе студената која се бавила архитектонском анализом, неколико студената је, такође, анкетирањем корисника парка, прикупило податке о жељама грађана кад је реч о његовом будућем изгледу и функционисању. Интересантно је да су дошли до сличних увида.

12] Ђорђевић Зорана, Јовановић Јелица, Мартиновић Марија, Микша Ивана и Нинић Миодраг.

13] Живковић Марина, Каљевић Марина, Коша Страхиња, Јовановић Јасмина, Мандрапа Бојан, Марковић Вељко, Митровић Јелена, Нововић Александар, Петровић Александра, Тодоровић Ивана, Штуловић Љубомир, Шуштершић Александра.

14] Црква светог Марка, Руска црква, Мало позориште „Душко Радовић“, Зграда „Мадере“, Сеизмолошки завод, зграде на углу Булевара краља Александра и Београдске улице, грађевине дуж Булевара краља Александра...

15] Студенти су истражили постојеће стање, обликовне и стилске карактеристике грађевина на самој локацији, као и у њеном непосредном окружењу, анализирајући форму, конструкцију, стилске елементе, декоративне елементе и издвајајући значајне детаље и симболе са сачуваних грађевина, карактеристичне за период изградње, уз формирање карте коришћених материјала, боја, текстура и сл.

ILLUSTRATIONS:

Fig. 1. Town-planning solution for the Tašmajdan Park, proposal of the second team of students

Fig. 2. Link with St. Marc's Church and the stadium, proposal of M. Radosavljević

Fig. 3. Protection from the surrounding streets with heavy traffic, A. Mićović

Fig. 4. New pavilions along the edge of the Park, proposed by M. Roglić

Fig. 5. New pavilions along the edge of the Park, proposed by M. Mladenović

Fig. 6. The main promenade with the water current, proposed by I. Mikša

Fig. 7. Candelabra and benches, proposed by K. Pribaković

Fig. 8. Open music pavilion, proposed by M. Kaljević

Fig. 9. Fountain with the surrounding benches, proposed by V. Jovanović

Fig. 10. Café and pastry shop, proposed by M. Živković

Fig. 11. Wood-paved path with resting places, proposed by Z. Đorđević